

KAPITEL 3

Nationalekonomin som den kunde ha blivit

Om det fanns en roll för entreprenören

Sidney G Winter

Förord

2015 års Global Award for Entrepreneurship Research tilldelades Sidney Winter. I juryns motivering stod bland annat att läsa att:

”Professor Sidney G Winter received the Award for his deep empirical understanding of Schumpeterian processes of dynamic competition, generation of differential technological opportunities through appropriability conditions and the mechanisms driving dynamic capabilities in firms”.¹

I en artikel av Salter och McKelvey (2016) beskrivs och förklaras de ovan nämnda huvudtemana i professor Winters forskning. Carlsson med flera (2013) ger en idéhistorisk översikt av forskningen om entreprenörskap och sätter samtliga pristagares bidrag i det sammanhanget.

Detta kapitel är en anpassad version av den föreläsning som professor Winter höll i samband med prisutdelningen i Stockholm 20 maj 2015. Texten förmedlar en fördjupad och personlig betraktelse över det Schumpeterianska synsättets relevans för nationalekonomisk teori. Synsättet betonar betydelsen av orsakssamband i rummet och över tid med särskild tonvikt på kumulativa orsakssamband. Jag vill göra läsaren uppmärksam på att professor Winter är en av de forskare som har haft störst betydelse i att vidareutveckla och tillämpa Joseph E Schumpeters tankar om ekonomisk utveckling som en dynamisk process där entreprenörer spelar en avgörande roll.² Inte minst resultaten av hans samarbete med Richard R Nelson har haft stor påverkan på många forskare (Nelson och Winter 1982).

Professor Maureen McKelvey

¹ Mer på www.e-award.org

² Se även kapitel 2 i denna bok (McKelvey och Zaring 2016).

Mitt angreppsätt i kapitlet är att diskutera fenomenet entreprenörskap i förhållande till det aktuella läget inom den nationalekonomiska vetenskapen, och framför allt läget inom ekonomisk teori. Det är ingen hemlighet att begreppet entreprenörskap sedan lång tid tillbaka har en vanskelig ställning inom den ekonomiska teorin. I det klassiska arbetet *The Theory of Economic Development* (1911) särskilde Joseph Schumpeter mycket tydligt de fenomen som intresserade honom – entreprenörskap och ekonomisk dynamik – från mer statiska perspektiv på samhällsekonomin vilka analyserades i dåtidens vetenskapliga huvudfåra inom nationalekonomin. Schumpeters kritik dämpades av hans korrekta akademiska framtoning och av hans beundran för vissa av sina samtida kollegor, särskilt Walras. Men hans synpunkter var i många stycken skarpt formulerade. Sedan hans dagar har många kommenterat förhållandet att entreprenörskap inte riktigt passar in i den vetenskapliga huvudfåran, bland andra flera tidigare mottagare av det pris som jag har äran att ta emot i dag. Ett framstående exempel på en sådan kommentar är William Baumols uppsats *Entrepreneurship in Economic Theory* (1968).

Diskussionen om entreprenörskap inom nationalekonomin har förts som en del av en mycket bredare och mer varierad diskussion. Har nationalekonomin gjort faktiska framsteg i att förstå den ekonomiska verkligheten? Har den på ett användbart sätt bidragit till diskussionen om den ekonomiska politiken? Är nationalekonomi en vetenskap, eller skulle den kunna vara det? Är det riktigt att säga att den i dag domineras av den neoklassiska ekonomiska teorin, och om så är fallet – vad innebär det mer exakt? Bredden, djupet och varaktigheten hos diskussionen är anmärkningsvärd. Det är värt att notera att kritikerna av huvudfåran inom nationalekonomin är överens i sin kritik av ämnet men inte i hur det ska kunna vidareutvecklas.

Kontroversen kring nationalekonomi som ämne har intensifierats efter finanskrisen 2008 och den påföljande lågkonjunkturen. Vissa debattörer hävdar att nationalekonomerna har ett slags kollektivt ansvar för de missförstånd och politiska misslyckanden som ledde till den mycket kostsamma utvecklingen. Det har skrivits många böcker, hållits många konferenser och även grundats nya institutioner, som Institute for New Economic Thinking. Men när denna rasande intellektuella storm har blåst över blir ändå det bestående intrycket att sakernas tillstånd är oförändrade inom nationalekonomin.

Jag delar uppfattningen, framförd av många, att dogmerna inom nationalekonomins huvudfåra ofta har förhindrat förståelsen av entreprenörskap. Jag påstår också, kanske med svagare stöd från andra, att detta tillstånd har djupgående orsaker som inte kan åtgärdas utan stora revideringar av våra teorier om ekonomiskt beteende. Problemen som har förhindrat framsteg i förståelsen av entreprenörskap har också förhindrat framsteg på många andra viktiga områden, särskilt kring styrningen av det finansiella systemet. Med andra ord instämmer jag i uppfattningen att bristerna hos den ekonomiska vetenskapen kraftigt har bidragit till de senaste årens plågsamma ekonomiska svårigheter, och att mekanismerna bakom dessa skadliga effekter är nära

besläktade med dem som har förhindrat förståelsen av entreprenörskap. Liknande invändningar kan göras avseende förståelsen av ett ännu allvarligare problem, nämligen hanteringen av klimatförändringarna.

Målsättningen i kapitlet är att ge en diagnos av nationalekonomins krämpor och relatera denna diagnos till problemen med, och förhoppningarna på, entreprenörskapsforskningen. Min diagnos omfattar ett spektrum av specifika frågor inom nationalekonomi som har kommit till ytan i debatten under årens lopp. Diagnosens kärna kan formuleras mycket kortfattat och många av dess följder är lätta att bestämma – men hela vidden i problematiken kan knappast överblickas helt och fullt. I sitt intellektuella förhållningssätt överlappar diagnosen ståndpunkter som jag har utvecklat under årens lopp, men som jag redovisar den här är den något som alldeles nyligen har tagit form i mitt medvetande. Det är en presentation av ”Nationalekonomi som den kunde ha blivit”, en bild av ett hypotetiskt utvecklingsmönster för ämnet nationalekonomi i en strävan efter vetenskaplig status. Vad som än kan sägas om detta mönster, så är det sammanhängande, detaljerat och alldeles *annorlunda*. Det skulle kunna verka överraskande för många och chockerande för vissa. Jag hoppas verkligen att så är fallet, eftersom jag skulle se det som en stor framgång om fler allvarligt reflekterade över denna betraktelse av nationalekonomi. Det skulle kunna leda till en mer framgångsrik vetenskaplig tillämpning och en större nytta för samhället.

Allra först: klargöranden, ursäkter och definitioner

Jag har hittills rusat fram ohejdat för att läsaren ska få en känsla av vart jag är på väg. Det är dags att sänka takten och försöka avvärja några av de eventuella missförstånd som jag redan kan ha frambringat samt förebygga att nya uppstår. (Tyvärr säger mig erfarenheten att feltolkningar och missförstånd är svåra att förebygga i praktiken men man måste åtminstone försöka...)

För det första: När jag påpekade bristen i överensstämmelse mellan entreprenörskapsstudier och ekonomisk teori, menade jag inte att utvecklingen av entreprenörskapsområdet har hindrats i någon större utsträckning av detta. För 15 eller 20 år sedan hade man kanske kunnat hävda att så var fallet. Men forskningsfältet har haft framgång under senare år, och utvecklingen fortsätter. Det finns många sätt att belägga detta påstående, men närmast till hands ligger utmärkelsen Global Award for Entrepreneurship Research som har delats ut sedan 1996. Listan över framstående pristagare, och deras vetenskapliga produktion, speglar framgången som enligt min mening till stor del beror på yttre påverkan på entreprenörskapsforskningen. Ofta har denna påverkan inbegripit att framgångsrika entreprenörer har erbjudit finansiering för akademiska studier av processer där de själva har direkt kännedom och en positiv grundinställning.

Läsaren kanske är bekant med hur forskare kan uppfatta yttre påverkan och hur förslagna de kan vara i att ta emot finansiering och samtidigt und-

vika att påverkas av finansärens eventuella bevekelsegrunder. Jag har kunnat iaktta lite av detta beteende på nära håll i samband med tjänsteställningar inom entreprenörskapsfältet. Men ytterst har den externa finansieringen av entreprenörskapsfältet visat sig vara avgörande för dess utveckling: forskningen påverkades i sin inriktning och området blev akademiskt framgångsrikt (särskilt väl utvecklades den empiriska forskningen inom entreprenörskapsfältet, i likhet med många andra forskningsområden, tack vare användningen av datorer, programvara och stora datamängder). Emellertid saknar jag de nödvändiga färdigheterna, och detta är heller inte det rätta sammanhanget, för att förklara entreprenörskapsområdets utveckling. Jag vill överlåta denna förmodan om ämnets utveckling till någon idéhistoriker med intresse av att gräva fram alla detaljer.

I dag är inte det främsta problemet att entreprenörskapsforskningen utarmas av ett svagt stöd i nationalekonomisk teori, utan att nationalekonomin har utarmats av ett bristfälligt införlivande av entreprenörskapsbegreppet. Med andra ord så är Schumpeters ursprungliga strävan i att utveckla nationalekonomin fortfarande till stora delar orealiserad. Men det finns problem av båda dessa typer och min diagnos för sakernas tillstånd avser bäggedera.

Andra begrepp som behöver förtydligas är "ekonomisk vetenskap", "vetenskaplig huvudfåra" och liknande. Det nationalekonomiska ämnet, som helhet betraktat, besitter en oerhörd bredd och rymmer många mer eller mindre avvikande utgångspunkter. Ett flertal betydelsefulla intellektuella skolbildningar och forskningspraktiker, som befinner sig på olika avstånd från den vetenskapliga huvudfåran, ryms inom ämnet. Men vad avses mer exakt med "huvudfåran" eller "modern renlärighet" eller "neoklassisk ekonomi"? En god formulering som sammanfattade innebörden i dessa begrepp gjordes av den nu avlidne Gary Becker (1976) i följande påstående: "Unflinching application of the combined postulates of maximizing behavior, stable preferences, and market equilibrium". Tillsammans med min samarbetspartner Richard Nelson har jag föreslagit att huvudfårans bärande idéer i första hand avspeglas i innehållet i läroböcker i mikroekonomi på grundläggande nivå och i andra hand av läroböckerna på avancerad nivå. Vissa justeringar och tillägg till denna definition ges nedan.

Nationalekonomin innefattar i dag en mängd värdefulla bidrag oavsett om man avser de delar av ämnet som ligger nära huvudfåran eller de som ligger längre bort. De olika bidragen kan emellertid vara värdefulla av olika anledningar. Ibland är grundorsaken estetisk, med det menar jag förekomsten av matematisk exakthet, god stilistik eller av en sammanhängande, systematisk argumentation. Sådana estetiska kriterier kan användas som stöd för en vetenskaplig ståndpunkt alldeles oavsett dess art, sanningshalt eller verklighetsförankring. Andra rön inom ekonomisk teori är närmast att betrakta som baserade på allegoriska liknelser (Winter 2014). De bygger en organiserad tankemodell för en hel uppsättning av antagna verklighetsförhållanden – utan att göra anspråk på att vara en giltig eller förutsägende beskrivning av dem. Allmän jämviktsteori, som den presenteras i Debreus ikoniska lilla bok

(1959), är ett särskilt tydligt exempel på "teori som allegori". Slutligen finns det empiriska bidrag som är värdefulla på grund av det sätt de besvarar en viktig verklighetsbaserad frågeställning.

Här vill jag understryka att min argumentation för en annorlunda syn på nationalekonomi inte bygger på en brist på respekt för de resultat som har uppnåtts eller för de framstående forskare som är ansvariga för dessa prestationer – några av dem är mina läromästare och vänner. Än mindre bygger den på bristande respekt för de nationalekonomer som arbetar inom olika tillämpningsområden. Resultaten av deras insatser övertrumfar ofta de påtvingade begränsningarna i den akademiska nationalekonomin. Grundläggande frågeställningar kring prioriteringsordningen inom nationalekonomin kvarstår emellertid och enligt min mening har den varit mycket obalanserad.

Kanske beror kontroverserna om nationalekonomin på oklarheterna kring själva definitionen av ämnet. Vilket är studieobjektet? Gör en google-sökning på "nationalekonomi definition"³ och ni kommer att hitta en rad intressanta varianter, bland annat Alfred Marshalls förslag: "En studie av människans vardagsliv".⁴ Min egen version i samma anda är: "Studiet av hur vi kollektivt tjänar vårt uppehälle". Men ni kommer också att hitta framträdande alternativa definitioner som inte inrymmer studien av ekonomin eller det ekonomiska livet, utan av hushållning det vill säga ekonomiska valsituationer. Det handlar i grunden om en logik för resursfördelning, som ibland beskrivs som "det bästa utnyttjandet av knappa tillgångar". Den här typen av definitioner införlivar det komplexa fenomenet "ekonomisk verksamhet" i resursfördelningslogiken. Det ekonomiska livets realiteter ses då huvudsakligen som illustrationer av denna logik och är därför intressanta.

Oavsett hur ämnet definieras, är det tydligt att idén om nationalekonomin som dominerar den teoretiska ekonomin i dag kretsar kring den så kallade normativa beslutsteorin. Även om olika versioner av sådan teori har format nationalekonomin ända sedan Adam Smiths dagar, var 1900-talets viktigaste bidrag teorin om subjektiv förväntad nytta, så som den utvecklades av inte minst L J Savage i *The Foundations of Statistics* (1954). Det var i första hand Savage som satte de givna ramar som de mest framstående moderna ekonomiska teoretikerna fortfarande håller sig inom. Denna teori är normativ i den bemärkelsen att den fastställer hur en rationell individ bäst fattar ett ekonomiskt beslut för att... för att uppnå vad? Bli rik? Behärska marknaden? Vinna kriget? Lämna ett bidrag åt kommande släktled? Nej, inget av detta. För att göra någon av dessa saker måste man ha verklighetskontakt. Savages teori handlar inte om att ha verklighetskontakt utan om rationaliteten i att strikt följa fasta inre principer i uppfattningar och beslut oavsett i vilken situation man befinner sig i. Exempelvis, skulle man kunna inbilla sig att man heter Napoleon, sitter inspärrad på ett mentalsjukhus som man kallar för Elba och

³ "economics definition".

⁴ "a study of mankind in the ordinary business of life".

därför helt rationellt planerar för att återta kejsarmakten. Personen i exemplet kan betraktas som en rationell beslutsfattare i Savages mening. Denna typ av teoribildning upphöjer alltså den konsekventa inre principfastheten över alla andra hänsynstaganden. Därmed främjas vetenskaplig fantasifullhet på ett subtilt sätt, förutsatt att fantasierna bygger på en inre rationell principfasthet. Många romanförfattare är skickliga på att skapa fantasier byggda på en fast inre logik, vilka för övrigt kan vara så mycket mer underhållande än vetenskapliga bidrag från dagens nationalekonomer och beslutsteoretiker.

Inom dagens nationalekonomi finner vi kort sagt två komplementära utfästelser. Den första är otvetydig och inrymmer en tvetydighet i om det verkliga är ekonomisk verklighet som ska förstås, eller om ämnet *per definition* handlar om begreppet ekonomisk hushållning (alltså om principerna för en effektiv resursfördelning under ett antagande om resursknapphet). Den andra utfästelsen handlar om beroendet av normativ beslutsteori (inklusive Savages teori och de enklare redogörelserna i läroböcker på grundläggande nivå) som rättesnöre för individers beslutsfattande.

I en värld som genomsyras av risk och osäkerhet är det omöjligt att garantera att ett "korrekt" beslut, oavsett hur det fattats, leder till ett önskvärt resultat i form av upplevt utfall. Med utgångspunkt i denna allmängiltiga observation finns en uppfattning inom nationalekonomin om att ett lämpligt kriterium för kunna fatta ett korrekt beslut är att det måste blicka framåt och inte vara tillbakablickande. Den förhärskande teorin lägger därför inte någon vikt vid att lära av det förflutna eller av att definiera hur man bäst ska se i backspegeln, om nu ett sådant betraktelsesätt över huvud taget är gångbart. Men ämnets omfattande av den här idén har gått för långt. Det är visserligen helt riktigt att det är problematiskt att lära av erfarenheter, men det betyder inte att vi kan avstå från det, varken i teori eller i praktik.

I det följande är mitt resonemang baserat på en grundläggande övertygelse om riktigheten i den definition av nationalekonomin som följer Marshalls definition och jag är (för att låna Beckers starka formulering) "ovecklig" i denna övertygelse. Det som möjliggör en bättre förståelse av ekonomisk aktivitet ska betraktas som "god nationalekonomi". Denna princip ska vara rådande över varje axiomatisk dragningskraft hos någon specifik teori eller metod som saknar en övertygande anknytning till denna yttersta målsättning. Just en brist på denna anknytning karaktäriserar, enligt min mening, tillämpningen av normativa beslutsteorier som nationalekonomens grundläggande analysverktyg för att förstå ekonomiskt beteende. Trots att, som nämnts ovan, en del utomordentliga resultat uppnåtts av forskning med den utgångspunkten har dess tillämpning givit en kraftigt avtagande avkastning i att kunna belysa viktiga fenomen i ekonomisk aktivitet. Och av än större betydelse är att tillämpningen av normativa beslutsteorier i nationalekonomin har en hög alternativkostnad, vilket i regel går opåtalat.

Till sist, bland de nödvändiga definitionerna återstår nu nyckelbegreppet "entreprenörskap". Det entreprenörskapsbegrepp som jag behandlar är i grunden Schumpeters, som betonar individens medverkan i produktionen

av innovation och ekonomisk förändring i allmänhet. Jag likställer inte entreprenörskap med innehav av F-skattesedel, egenföretagande eller med småföretagsamhet i allmänhet. Ett sådant likställande tenderar att avleda uppmärksamheten från de intressanta frågor som rör hur kapitalismen faktiskt fungerar som "framstegsmotor" (Nelson 1996). Jag håller emellertid med om att den Schumpeterianska formen av entreprenörskap ibland återfinns i stora företag och även inom myndigheter och icke-vinstdrivande organisationer.

Förhållandet mellan (Schumpeterianskt) entreprenörskap och egenföretagande har vållat svårigheter för forskningen om entreprenörskap. Eftersom innovativt beteende är det främsta kännetecknet på entreprenörskapet, som Schumpeter beskrev det, måste vi först identifiera innovationer om vi vill kunna forska om Schumpeterianska entreprenörer. Det är dock betydligt svårare att mäta innovation än att räkna företag och egenföretagare. Försöken att utforska fenomenet kvantitativt har därför stött på svårigheter och ibland blivit vilseledande.

Jag kommer nu att övergå till att behandla kapitlets huvudtema. Men innan jag gör det ska jag förklara den poäng jag gjorde inledningsvis: att entreprenörskapet inte riktigt passar in i dagens ekonomiska teori. Jag tar därför hjälp av en liknelse. Tänk dig en klass med studenter där alla är ytterst kompetenta och flitiga. Följaktligen får de alla ständigt perfekta resultat på sina tentamina och läraren ger helt rättvist samtliga det högsta betyget A+. Under nästföljande termin börjar en ny, mycket begåvad student i klassen. Kan den här studenten höja sig över mängden, kan han eller hon höja medelnivån eller rentav kunna erhålla ett stipendium för särskilt goda studieprestationer? Nej, eftersom de andra studenterna redan är perfekta så kan de inte överträffas. Eftersom ekonomins beslutsfattare förutsätts att vara fullständigt rationella – A+ studenter – inom alla teori inom nationalekonomins huvudfåra är de alltså definitionsmässigt redan perfekt ägnade åt just den ekonomiska uppgift som ofta förknippas med entreprenörskap: att effektivt kunna upptäcka och utnyttja alla tillgängliga affärsmöjligheter i samhällsekonomin. Det finns alltså inte något behov av en särskild teori om entreprenörskap i all denna vetenskapliga perfektion.

Nationalekonomin i tid och rum: kumulativa orsakssamband

1898 publicerade den amerikanske nationalekonomen Thorstein Veblen en uppsats i tidskriften *Quarterly Journal of Economics* med titeln *Why is Economics Not an Evolutionary Science?* (Varför är nationalekonomi inte en evolutionär vetenskap?). Många anser detta vara ursprunget till den evolutionära ekonomin och det är antagligen första gången begreppet används. Veblen gav en bitvis sarkastisk kritik av den neoklassiska ekonomiska teorin vid denna tid och jämförde nationalekonomin med vad han kallade "de evolutionära vetenskaperna". Mycket i hans kritik förebådade liknande omdömen om den

nutida nationalekonomin. Om hans språk moderniserades skulle den kunna överföras till diskussionen efter 2008 utan att verka malplacerad. Veblens föreställning om de ”evolutionära vetenskaperna” omfattade fler vetenskaper än biologi, vilket framgår av följande citat:

”It may be taken as the consensus of those men who are doing the serious work of modern anthropology, ethnology, and psychology, as well as of those in the biological sciences proper, that economics is helplessly behind the times, and unable to handle its subject matter in a way to entitle it to standing as a modern science.” (Veblen 1898, s 1)

Veblens analys pekade på en viktig egenskap, gemensam för de ”evolutionära vetenskaperna”, men vilken saknas i nationalekonomin: tonvikten på ”kumulativa orsakssamband” som en central mekanism för att förklara orsak och verkan i naturen. Vad gäller de vetenskapliga målen för en alternativ nationalekonomi som styrdes av samma principer, förklarade han:

”For the purpose of economic science the process of cumulative change that is to be accounted for is the sequence of change in the methods of doing thing, — the methods of dealing with the material means of life.” (Veblen 1898, s 9)

Dessa mål formulerades 1898 innan det 20:e århundradet hade grytt. Detta är innan bröderna Wright, Einsteins ”mirakelår” 1905 och kvantmekaniken. De formulerades innan universums storlek och expansion var känd, innan förekomsten av elektroniska datorer och de halvledarkomponenter som gör dem så kraftfulla. Men de formulerades dock långt efter Darwin, ett förhållande som naturligtvis är avgörande i sammanhanget. Året 1898 ligger ungefär i mitten av den period som ibland kallas för ”darwinismens nedgång”, innan den ”moderna syntesen” fick fäste inom biologin. Därför var förståelsen för evolutionen även inom biologin annorlunda och mycket mindre fullständig än den är i dag. Jag skulle kunna fortsätta att försöka frammana 1900-talets anmärkningsvärda vetenskapliga och tekniska historia, men läsaren klarar det säkert bra på egen hand.

Vad jag vill understryka med denna historiska redogörelse är att 1900-talets utveckling kraftigt vidgat de evolutionära vetenskapernas utbredning och dessutom framhåvt de kumulativa orsakssambandens relevans. Ett exempel som jag tycker är intresseväckande är dagens förståelse av hur våra grundämnen skapats genom kärnreaktioner i flera på varandra följande generationer av exploderande stjärnor. Det är den vetenskaplig insikt som ger stöd åt iakttagelsen att ”vi alla är gjorda av stjärnstoft”. Veblen visste naturligtvis inte att kemi eller fysik var en ”evolutionär vetenskap” i den meningen. Men de kumulativa orsakssambandens centrala betydelse är uppenbar: utfallet av ett orsakssamband bestämmer de ursprungliga villkoren och skapar utgångspunkten för en ny generation av orsakssamband, inklusive nya *typer*

av orsaksamband. Och det är i princip på detta sätt som universum blev så intressant och komplext som det är i dag.

Jag vill hävda att Veblen inte bara hade rätt utan att han hade mer rätt än han kunde veta. Vi kan försöka föreställa oss hur annorlunda den ekonomiska vetenskapen skulle ha sett ut nu, 117 år senare, om ekonomerna hade låtit sig påverkas av hans idéer – trots det mycket svagare stödet som fanns på den tiden – och fullföljt följt den inriktningen. Det är denna hypotetiska tankeövning som inspirerat till kapitlets rubrik: "Nationalekonomin som den kunde ha blivit". Den är en vision om en nationalekonomi som är väl förankrad i samma ramverk av tid och rum som tas för givet i så många andra vetenskaper (finns det fler undantag?). Kanske är det inte alltför långsökt att anta att även den samtida kosmologin, med Big Bang-teorin, har sin givna plats i bakgrunden till "Nationalekonomin som den kunde ha blivit". Enligt min mening fungerar kosmologin allt mer som en slags gemensam metafysik för vetenskapen, ett underliggande samförstånd om alltings existens som berör oss alla.

Jag hävdade i ett föredrag för inte så länge sedan att vi evolutionära ekonomer har fördelen att "vara hemmastadda i tid och rum". Det ligger en skillnad i förhållande till nationalekonomins huvudfåra i detta påstående och det är viktigt att förklara varför nationalekonomerna *inte* känner sig hemmastadda i tid och rum. Det är en naturlig följd av de två viktigaste tankegångarna inom ämnet, vilka jag har beskrivit ovan. För det första har vi den lamsläende ambivalensen kring frågan om huruvida ämnet sysslar med studiet av verklig ekonomisk aktivitet, vilken definitivt inträffar i tid och rum; eller om det handlar om studiet av abstraktioner om effektiv resursfördelning, som mer är statiska påståenden av en i huvudsak matematisk karaktär. För det andra finns det en tendens att modellera ekonomiskt beteende utifrån normativa beslutsteoretiska antaganden i försök att förstå beslut genom att undersöka möjliga framtidsscenarier, det vill säga utfallet av fattade beslut. Den grundläggande "orsaken" är då ett tänkt utfall, som ligger i framtiden. "Verkan" är de optimala beslut som tas i nutid (man kanske vill tror att besluten är orsaken men det kan de inte vara när de är ofrånkomliga, logiska slutsatser givet beslutssituationens övriga förutsättningar). Det underliggande motivet för att göra denna typ av analys är att mänskligt beteende ska kunna motiveras, sammankopplas med beslutsfattarens avsikter och ibland noggrant kunna beräknas – särskilt på det ekonomiska området. Att göra de förväntade utfallen av ett beslut till "orsakerna" i ett orsakssamband blir därför ett antagande som sätter fokus på beslutsfattarnas intentionalitet. Därför är införlivandet av synsättet fullt förståeligt. Några menar att det är en logisk nödvändighet att skydda intentionalitetens särställning i ekonomisk teori. Denna uppfattning är dock i grunden felaktig och kan absolut inte rättfärdiga att man överger den gängse uppfattningen om tidsföljden mellan orsak och verkan. Så länge som denna vrångbild lever kvar utan att rättas till och så länge den underliggande ambivalensen kring ämnets syfte kvarstår, kan nationalekonomer i ämnets huvudfåra inte vara hemmastadda i tid och rum.

När jag betraktar bredden av de uppgifter som nationalekonomer i huvudfåran åtar sig att analysera så finns många exempel som visar på som analysen ovan antyder. Jag ska ge ett angeläget exempel. Inom evolutionär ekonomi, organisationsstudier och teori om företagsledning ser vi många nutida försök till att studera och ibland modellera beteendet inom stora organisationer. Många av dessa studier har sina rötter i Carnegie-skolan, särskilt i boken *The Behavioral Theory of the Firm* (Cyert och March 1963). Det finns mycket få, om ens några, liknande arbeten i den moderna nationalekonomin trots dagens renässans för "beteendekonomi".⁵ För att förstå varför det förhåller sig på detta vis måste man inse att det är svårt att avbilda en stor organisation på ett sätt som är förenligt med en normativ analys av beslut på individnivån. Särskilt om denna överensstämmelse måste gälla för förhållandet mellan de förväntningar som formar ett beslut och omgivningens faktiska uppbyggnad (rationella förväntningar). De forskare som ändå ger sig i kast med studiet av stora organisationer lägger inte någon större vikt vid den här typen av begränsningar. Delvis för att vi tvivlar på om verkligt beteende överensstämmer med de begränsande antagandena, och delvis för att inte tyngas av den enorma komplexitet som skulle följa. Samtidigt antas företag fortfarande vara homogena, rationella aktörer i läroböcker i nationalekonomi. Detta har gällt under årtionden, vilket bäst beskriver ett enmansföretag snarare än ett större företag, även om denna poäng sällan görs. Företag av detta slag är praktiska som studieobjekt när man ska tillämpa en teori som är ägnad åt att finna de rätta svaren om resursfördelning, och med den individuella rationaliteten som norm för det "rätta svaret". Bortsett från att undantag finns inom viss forskning som förutsätter en sofistikerad hantering av spelteoretisk karaktär, är detta mer eller mindre sakernas tillstånd även vid forskningsfronten i nationalekonomin.

Som jag nämnde ovan hoppas jag kunna sätta igång en diskussion om "Nationalekonomin som den kunde ha blivit" och i förhållande till "att vara hemmastadd i tid och rum". Det är ett spel som alla kan delta i och jag tror att det kan belysa ett antal besvärliga och förbryllande frågor.

Nationalekonomin i tid och rum: möjligheternas evolution

I den ekonomiska verklighet som har vuxit fram i den "avancerade" delen av världen sedan den industriella revolutionen, har vetenskapliga och tekniska framsteg spelat en avgörande roll. I gängse statistik och modeller som beskriver ekonomisk tillväxt är den bild som ges av denna process i allmänhet otydlig och odifferentierad. Där förekommer faktorer som kapital, arbete och teknikutveckling. Å andra sidan saknas en betoning av de processer i

⁵ "behavioral economics".

ekonomin och de mekanismer för kumulativa orsakssamband som föreslogs av Veblen, i dessa statistiska beskrivningar och modeller.

I bjärt kontrast visar teknikhistoriska redogörelser tydligt hur dessa processer och mekanismer påverkar utvecklingen. Gång på gång påvisas framsteg i form av långa följder av gradvisa förändringar och förbättringar av enskilda produkter och processer. Dessa mönster är giltiga för allt från klassiska exempel från industriella revolutionens, som textilmaskiner, till moderna elektroniska datorer, från ångmaskiner för stålframställning till elektricitet och kemikalier, och från bilar till flygplan. Vem kan ifrågasätta att dessa orsakskedjor ligger till grund för vår moderna värld? En tvivlare skulle kunna påpeka att det för vissa grundläggande vetenskapliga genombrott saknas orsakskedjor, och att det "kumulativa orsakssambandet" är mindre uppenbart i dessa fall. Det är en riktig observation, men den speglar först och främst att orsakskedjan tar sig en annan form i dessa fall, inte att den saknas. I allmänhet visar teknikhistoriska förlopp att tekniska förbättringar följer på varandra i takt med att utmaningar övervinns och möjligheter utnyttjas. För att förstå hur vi räddades från ständig nöd och fattigdom måste man studera detaljerna i teknisk utveckling och ekonomisk samordning – inte den aggregerade statistiska historiken över de klassiska produktionsfaktorerna.

Låt oss göra en enkel övning: välj en viktig produkt i det moderna samhället och fråga dig varifrån den kommer. I något skede måste en uppfinnare ha uppfunnit den och en entreprenör måste ha fått den i användning, det vill säga skapat en innovation av den. Men vad hände innan denna sista fas, vem betalade förresten för det – och när skedde betalningen?

Låt oss betrakta ett klassiskt exempel, dagens smarta telefon. Vi kan tacka Benjamin Franklin för dess existens, inte sant? Kanske inte, men någon var tvungen påbörjade arbetet med att öka den moderna förståelsen för elektricitet och Benjamin Franklin var ledande i den processen. Någon måste också kunna förstå sambandet mellan elektricitet och magnetism, och det var James Clerk Maxwell. Han förstod elektromagnetismen mycket väl men inte vilka de oerhörda följdverkningarna skulle bli av hans upptäckter. Hans upptäckter tjänade som inspirationskälla för Einstein, Marconi och andra att fortsätta med. Entreprenörskap kommer in i bilden på allvar när William Shockley, medarbetaren på Bell Labs som uppfann transistor, slutade sitt arbete och blev entreprenör och grundaren av halvledarindustrin. Andra utvecklingsbanor ledde fram till att vi kan placera satelliter i omloppsbana – ska vi tacka Robert Goddard och Werner von Braun? Om vi sedan fortsätter med GPS-systemet som möjliggör vissa av funktionerna i den smarta telefonen. Jag vill här särskilt nämna betydelsen av Einsteins allmänna relativitetsteori för GPS-systemet. Relativitetsteorin ger lösningen på problemet att mäta tid tillräckligt exakt för att möjliggöra dopplerbaserade positionsbestämningssystem. Men telefonen har naturligtvis många andra funktioner som inte utnyttjar GPS, till exempel att endast fungera som en telefon.

Men det är först nu som jag har anledning att nämna Steve Jobs, som vissa skulle anse vara den viktigaste Schumpeterianska entreprenören i berättel-

sen om den smarta telefonen. Jag har heller inte nämnt den organisatoriska bedrift som består i att organisera Apples globala leverantörskedja. Denna bedrift rör de produkttegenskaper och produktionseffektiviseringar vilka gjorde den smarta telefonen tillgänglig för så många konsumenter över hela världen, samtidigt som den gjorde Apples aktieägare förmögna. För att inte tala om alla dessa entreprenöriella app-utvecklare. De kan sägas ge oss glas- syren på den smarta telefontårta som det kumulativa orsakssambandet har bakat åt oss över århundraden.

Man kan upprepa denna övning för många, många produkter. Med resultat som givetvis skiljer sig mycket åt i detalj, men som ändå skapar en liknande ”poesi”. Denna poesi handlar om hur dagens bedrifter bygger direkt på bedrif- ter i det nära förflutna och vidare bakåt på bedrifter som ligger än längre tillbaka. Men mycket av den här historien är inte så avlägsen som man kan tro: jag har personligen levt under ungefär 30 procent av den tid som förflutit sedan Franklin oförskräckt släppte upp sin drake i ett åskväder. Det beteck- nande för denna poetiska berättelse är framsteg för vetenskap och teknik i ett nära samspel med entreprenörskap.

Entreprenörskapets roll

I ”Nationalekonomin som den kunde ha blivit” är huvudtemat ekonomisk aktivitet i samhället och analysen betonar orsakssamband i tid och rum, med särskild tonvikt på kumulativa orsakssamband. Eftersom entreprenörskap är ett så mångfacetterat fenomen, och har analyserats ur så många perspektiv, är det är svårt att ge en kortfattad redogörelse för dess roll i en sådan teori men några jag tar här upp huvuddragen.

För det första utgörs den grundläggande funktionen i entreprenörskapet av att utforska det nya, inte att finna ”rätt” svar på redan ställda frågor. Entreprenören är en upptäcktsresande och vi behöver dennes förmåga att berätta för oss om en värld som vi inte känner. Precis som geografiska upptäcktsresande fattar de ibland katastrofala beslut och får ta följderna av dem. Det hela ligger i sakens natur, det handlar om ny och okänd mark. Följaktligen är statistiska analyser av entreprenörers bravader ibland något nedslående läsning, som mycket av dagens forskning kan berätta om. Men verkliga framsteg härrör inte från medelmåttiga prestationer utan från de enastående. För att få fram en enastående prestation krävs många försök och därmed också många miss- lyckanden. Precis som med andra risker kan de minimeras om entreprenören stannar hemma i en förhoppning att ingenting ska falla ner över hans hus. Men ett riskminimerande innebär också att entreprenören överger själva utforskandet och därmed förlorar sin samhällsfunktion.

Händelsevis innebär detta sätt att beskriva entreprenörskapets samhälls- funktion att en vetenskaplig utvärdering av politiska åtgärder för att främja entreprenörskap blir särskilt vanskelig. Innebörden av ett misslyckande har på detta område en annan innebörd än i andra sammanhang och försök att

vidta politiska åtgärder för att minska förekomsten av entreprenöriella misslyckanden kan innebära att nya svårbestämbara risker uppstår. Jag tänker särskilt på risken att skapa en reglering kring entreprenörskap som oavsiktligt likriktar och försvårar entreprenörernas experimenterande vars fast då deras samhälleliga existensberättigande förutsätter mångfald och flexibilitet.

Inom ramen för en evolutionär teori beskrivs utforskandet av nya möjligheter med begreppen mångfald och variation. Utvecklingen i en art eller en bransch tenderar att stanna av när medtävlarna i en evolutionär tävlan blir för lika varandra – det finns inte då längre något för den evolutionära urvalprocessen att arbeta med. I den situationen ger det entreprenöriella utforskandet nya utgångslägen kumulativa utvecklingsprocesser. Inom nationalekonomin handlar det då om tillväxt för företag och branscher. Schumpeter påvisade skillnaden mellan en uppfinning och en innovation och betonade att en uppfinning är lättåtkomlig och att det är innovationen som utgör den stora utmaningen. Jag har själv ofta hävdad att även en innovation ofta är lättåtkomlig, om man med ”innovation” menar den initiala lanseringen av en produkt vid en viss tid och på en viss plats. Det är uthållig tillväxt baserad på en innovation som är verkligt svår att åstadkomma men som kan innebära en förmåga att förändra världen.

Genom de kumulativa orsakssambandens logik i ackumuleras och rekombineras resultaten av tidigare upptäckter och skapar ett allt större bestånd av tekniska och ekonomiska möjligheter i samhället, som är tillgängliga för nya entreprenörer. Den moderna ekonomins produktivitet är spektakulär i detta avseende. Men frågan kvarstår: motsvarar beståendet av möjligheter de viktigaste samhällsbehoven? De kumulativa orsakssambanden har hittills drivit förändringen av planetens atmosfär i en farlig riktning och det kommer att behövas mycken innovation och många entreprenörer för att komma tillrätta med problemet.

Det som ”kunde ha blivit”?

Som avslutning vill jag uppmärksamma den något pessimistiska undertonen i kapitlets titel. Är inte ”Nationalekonomin som den kunde ha blivit – Om det fanns en roll för entreprenören” en rimlig ambitionsnivå för ett reformprogram för nationalekonomin i dess nuvarande form? Det är en befogad frågeställning, och jag har faktiskt ägnat större delen av min akademiska karriär till att försöka föra detta reformprogram vidare. Många andra har varit delaktiga i detta stora arbete och jag vill här åter nämna min främsta medarbetare inom den evolutionära ekonomin, Richard Nelson. Jag tycker att vi tillsammans har uppnått mycket – och när jag tar emot det här priset vill jag inte bara nämna Nelson, men också att många andra givetvis har bidragit till den allmänna utvecklingen inom området.

Det är dock tveksamt om reformprogrammet någonsin kan leda till den djupgående förändring av det nationalekonomiska ämnet som påkallats av

min analys. Men jag hoppas att jag har lyckats övertyga er om att frågorna är av stor betydelse och grundläggande till sin karaktär. För att skapa en adekvat roll för entreprenörskapet i ekonomisk teori krävs en genomgripande förändringar, som samtidigt skulle underlätta förståelsen av många andra aspekter av ekonomisk samhällsaktivitet som inte behandlas på ett övertygande sätt i dag. Det hade naturligtvis varit ett gott ändamål i sig, men jag vill återigen betona den betvingande omfattningen av ett sådant reformprojekt.

För den närmaste framtiden kan vi hoppas att studierna av entreprenörskap kan fullfölja de senare årens framgångsrika utveckling, utan bistånd från nationalekonomins huvudfåra, men med ett visst konstruktivt inflytande på den. Vi som fortsätter att utforska "Nationalekonomi som den kunde ha blivit" kommer att ha som mål efter att lämna ytterligare bidrag till den processen.

Referenser

Baumol, W: *Entrepreneurship in Economic Theory*. The American Economic Review, 58, s 64–71, 1968

Becker, G: *The Economic Approach to Human Behaviour*. University of Chicago Press, 1976

Carlsson, B, Braunerhjelm, P, McKelvey, M, Olofsson, C, Persson, L & Ylinenpää, H: *The Evolving Domain of Entrepreneurship Research*. Small Business Economics, 41, s 913–930, 2013

Cyert, R & March, J: *Behavioral Theory of the Firm*. Blackwell Business, 1963

Debreu, G: *Theory of Value: An Axiomatic Analysis of Economic Equilibrium*. Yale University Press, 1959

McKelvey, M & Zaring, O: *Forskningen om innovation och entreprenörskap ur ett kunskapsperspektiv – Inspirerat av Schumpeter och evolutionär ekonomi*. I McKelvey, M & Zaring, O (red): *Sveriges entreprenöriella ekosystem – Företag, akademi, politik*. Esbri, 2016

Nelson, R R & Winter, S G: *An Evolutionary Theory of Economic Change*. Harvard University Press, 1982

Nelson, R R: *The Sources of Economic Growth*. Harvard University Press, 1996

Salter, A & McKelvey, M: *Sidney G. Winter: Recipient of the 2015 Global Award for Entrepreneurship Research*. Small Business Economics (forthcoming, also available at www.e-prize.org), 2016

Savage, L J: *The foundations of statistics*. Wiley, 1954

Schumpeter, J A: *Theorie der Wirtschaftlichen Entwicklung (Theory of Economic Development)*. Harvard University Press, 1912/1934

Schumpeter, J A: *Capitalism, Socialism, and Democracy*. Routledge (Taylor & Francis), 1942

Veblen, T: *Why is Economics Not an Evolutionary Science*. The Quarterly Journal of Economics, 12, s 373–397, 1898

Winter, S G: *Optimization as constraint: a comment on Mazzoleni and Nelson*. Industrial and Corporate Change, 23 (2), s 613–631, 2014